

KARAMANLI NİZÂMÎ DİVANINDA
AYET İKTİBASLARI

VERSE QUOTES IN THE
KARAMANLI NİZAMİ'S DİVAN

Dr. Veysi TURAN

Milli Eğitim Bakanlığı. Öğretmen. turanveysi78@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: ijof.946061
Yükleme Tarihi: 31.05.2021
Kabul Tarihi: 25.06.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021
Sayı: 5
Sayfa: 123-140

Article Information: Research Article
DOI: ijof.946061
Received Date: 31.05.2021
Accepted Date: 25.06.2021
Date Published: 30.06.2021
Volume: 5
Page: 123-140

Atıf / Citation

Turan, V. (2021). Karamanlı Nizâmî Divanında Ayet İktibasları. *International Journal Of Filologia*, 4 (5), 123-140.

Turan, V. (2021). Verse Quotes in the Karamanlı Nizami's Divan. *International Journal of Filologia*, 4 (5), 123-140.

Dr. Veysi TURAN

KARAMANLI NİZÂMÎ DİVANINDA AYET İKTİBASLARI

Verse Quotes in The Karamanlı Nizami's Divan

ÖZ

Kur'ân-ı Kerim, divan şairlerin beslendiği ana kaynaklardan biridir. Bu bağlamda şairler, sözü pekiştirmek, ifadeye canlılık kazandırmak amacıyla bu kutsal metinden iktibas sanatı yoluyla faydalanmışlardır. Bu iktibaslar, genellikle lafzen, manen ve telmih yoluyla oluşturulmuştur. Karamanlı Nizâmî de *Divan*ında lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibaslar yapmıştır. Nizâmî'nin *Divan*ındaki iktibasların büyük çoğunluğu na't tarzında olan birinci kasideden alınmıştır. 15. yüzyılın önemli şairlerinden olan Karamanlı Nizâmî, canlı ve ahenkli bir üslubu olduğu için döneminde çok tanınmış ve sevilmiştir. 15. yüzyıl şairlerinin pek azında görülen mükemmellik onun şiirinin başlıca özelliğini oluşturmuştur. O dönemde görülen Türkçe kelimelerin bolluğu, yabancı tamlamalarının kısa şekillerinin kullanılması, mazmunları bırakma çabası sosyal konuların şiire sokulma çabası yüzyılın diğer şairlerinde olduğu gibi Nizâmî'de de görülmektedir. Dönemin sosyal hayatı ile ilgili birçok kavrama da yer veren Nizâmî, şiirlerinde atasözleri ve halk deyişlerine de yer vermiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde iktibasın tanımı ve çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci kısımda Karamanlı Nizâmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve *Divan*'ı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci kısımda ise *Karamanlı Nizâmî Divanı*'ndaki ayet iktibasları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra ise ayetler lafzi iktibas, manaya dayalı iktibas, sûre isimlerinin verilmesi yoluyla oluşan iktibas ve telmih yoluyla iktibas olmak üzere dört ana başlıkta incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerim, Karamanlı Nizâmî, Divan, ayet, iktibas.

ABSTRACT

The Qur'an is one of the main sources that divan poets feed on. On that note, the poets have benefited from this sacred text through the art of citation in order to reinforce the word and to give vitality to the expression. These citations are generally formed by verbal, notional and reference. Karamanlı Nizami also made quotations in his Divan via verbal, notion and reference. Most of the quotations in Nizami's Divan are taken from the first eulogy, which is in the na't style. Nizami from Karaman, one of the important poets of the 15th century, was well known and loved in his time because of his lively and harmonious style. The perfection seen in very few of the 15th century poets was the main feature of his poetry. The abundance of Turkish words seen in that period, the use of short forms of foreign phrases, the effort to abandon metaphorical statements, which are known as "mazmuns", the effort to introduce social issues into poetry can be seen in Nizâmî, as in other poets of the century. Nizami, who included many concepts related to the social life of the period, also included proverbs and folk sayings in his poems.

In the introduction part of the study, information is given about the definition and types of quotations. In the first part, information is given about the life, literary personality and *Divan* of Karamanlı Nizami. In the second part, general information about verse quotations in *Karamanlı Nizami's Divan* is given. Afterwards, the verses were analyzed under four main headings: literal quotation, citation based on meaning, quotation formed by naming the chapters, and quotation by reference.

Keywords: Quran, Karamanlı Nizami, *Divan*, verse, quotes.

Giriş

Klasik Türk edebiyatı şairleri asırlar boyunca Kur'ân-ı Kerim'den yararlanmışlardır. Kur'ân-ı Kerim, şairlere özellikle iktibas sanatı vasıtasıyla ilham kaynağı olmuştur. Şairler, özellikle dini konulu şiirlerde düşüncelerini desteklemek amacıyla bu kutsal metinlerden iktibaslar yapmışlardır. Bu iktibaslar, özellikle lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibaslar şeklinde olmuştur. Karamanlı Nizâmî de şiirlerinde sûre isimlerini kullanarak, lafzen, manaya dayalı ve telmih yoluyla iktibaslar yapmıştır.

İktibas kelimesinin sözlük anlamı, ateş yakmak için bir yerden kor almak anlamına gelmektedir. Edebiyatta anlamı güçlendirmek ve söze güzellik kazandırmak amacıyla bir şair veya nasirin ayet, hadis ya da bunlardan parçalar almasıdır. Söz içerisinde ayet ya da hadisin tamamı bir anlam ifade edecek şekilde alınmışsa buna tam iktibas; anlamın bozulmaması ve tam olarak anlaşılması şartıyla iktibasta arttırma, eksilme ya da kelimelerin yerlerini değiştirme şeklinde yapılan iktibasa ise nakıs iktibas denmektedir (Küleççi, 2005:177). Şiirde iktibas edilen kelimelerin vezin ve kafiye zorunluluğu sebebiyle yer değiştirmesine ve bazı kelimelerin alınmamasına müsamaha ile bakılmıştır. Bununla beraber iktibasta asıl amaç sözü güzelleştirme ve anlamı pekiştirme olduğundan mizahi üslup barındıran ifadelere yer verilmesi, Allah'ın kendine nispet ettiği hususları kendine ve başka bir insana vermesi İslam'a ters düşen hususların dile getirildiği sözlerde iktibas yapılması yanlış kabul edilir (Saraç, 2012: 274).

Dinî türler iktibasların en çok görüldüğü metinlerin başında gelmektedir. Bu türlerden biri de na'tlerdir. Klasik Türk şiirinde na'tların başlıca özelliklerinden biri de birçok ayet ve hadis iktibas içermesidir. Na't türünde eser yazan her şair, Hz. Muhammed'i tavsif ederken doğal olarak ayet ve hadislerden iktibaslar yapmıştır (Ekici, 2018: 627). Karamanlı Nizâmî'nin Divan'ındaki ilk kaside, na't şeklindedir. Hz. Muhammed sevgisinin ön planda olduğu bu kasidede, ayrıca Hz. Peygamberin birçok özelliği de ön plana çıkarılmıştır. Divan'da en çok iktibas bu kasidede yer almaktadır.

İktibasların tasnifi ile ilgili iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İki yöntem arasında ufak farklar vardır. Birinci yöntemi uygulayanlar sûre isimlerini lafzî iktibasın alt dalı olarak gösterirken; ikinci yöntemi kullananlar ise sûre isimlerinin şairler tarafından kullanımını ayrı bir iktibas maddesi olarak değerlendirirler (Aktan, 2020:520). Çalışmalarında bu yöntemi kullananlar ayetlerle ilgi alıntılarını şu şekilde tasnif etmişlerdir:

1.Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin orijinal lâfızlarıyla iktibas edilmesi 2. Ayetlerin meâlen iktibas edilmesi 3. Divan'da sûre isimlerinin geçmesi 4. Ayetlere telmihte bulunulması (Çelik, 2001: 132; Erkul, 2017: 97; Mermer, 2009: 30; Nalçacıgil Çopur, 2016: 907-910; Aktan, 2020:520).

1. Karamanlı Nizâmî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

Şuara tezkirelerinde ¹ ve Karamanlı Nizâmî hakkında yapılan çalışmalara ² bakıldığında onun Karaman Beyliği sınırları içinde bulunan Konya'da doğduğu anlaşılmaktadır. Nizâmî'nin doğduğu tarih tam olarak bilinmemekle beraber doğum tarihinin 1435-1440 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir. Nizâmî'nin iyi yetişmiş, kültür sahibi bir şair olduğu şiirlerinden anlaşılıyor. İlk eğitimini babasından alan Nizâmî, o zamanların bilim ve kültür merkezlerinden olan Konya'daki eğitimi yeterli görmeyerek İran'a gitmiştir. Nizâmî'nin İran'da ne kadar kaldığı ve hangi eğitimleri aldığı konusunda da net bir bilgi bulunmamaktadır. Öğrenimini tamamladıktan sonra Konya'ya dönmüştür. Fatih Sultan Mehmed, âlim ve sanatkârları koruyan ve onları sarayında toplamaktan hoşlanan bir padişahı. Fatih, Nizâmî'nin methini duyunca onu da İstanbul'a çağırır. Nizâmî de bu davete icabet etmek için yola çıkar fakat İstanbul'a varamadan hastalanıp yolda ölmüştür. Nizâmî'nin ölüm yılını tam olarak bilinmemektedir. Divanından yola çıkarak şairin 1469-1473 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir. Şairin genç yaşta ölümü birçoklarına dokunmuş, kalplerde ona karşı sevgi ve acıma duyguları oluşturmuştur (İpekten, 2020: 3-11).

İstanbul dışında yetişen ve devrin şiir ustaları yanında ikinci derece büyük şair sayılan Nizâmî, döneminde çok tanınmış ve sevilmiştir. Nazire mecmualarında çokça şiirin yer alması onun hem XV hem de XVI. yüzyılda sevilen ve okunan bir şair olduğunu göstermektedir. Nizâmî'den söz eden kaynakların çoğu onu aşırı şekilde övmüştür. Bunun sebebi şairin çok genç yaşta ölmesinin payı büyüktür. Ünlü tezkirecilerden Latifi bile, Nizâmî'yi aşırı derecede övmüş. Onun gazellerini Şeyhî ve Ahmet Paşa'nın gazellerinden üstün tutmuştur. O dönemde görülen Türkçe kelimelerin bolluğu, yabancı tamlamaların kısa şekillerinin kullanılması, mazmunları bırakma çabası sosyal konuların şiire sokulma çabası yüzyılın diğer şairlerinde olduğu gibi Nizâmî'de de görülmektedir. Dönemin sosyal hayatı ile ilgili birçok kavrama da yer veren Nizâmî, şiirlerinde atasözleri ve halk deyişlerine de yer vermiştir XV. yüzyıl şairlerinin pek azında görülen mükemmellik onun şiirinin başlıca özelliğini oluşturur. Şiirlerinde ayet ve hadislerden iktibaslar bulunduğu gibi Arapça ve Farsça mülemmalar da yer almaktadır. Canlı ve âhenkli

¹ İlgili şu'arâ tezkireleri için bk. Sehi Bey, Heşt Bihişt, Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503, 56a; Gelibolulu Âli, Kühü'l-Ahbar, Süleymaniye Ktp. Fatih 4225, 152b; Riyâzî, Riyâzü'ş-Şu'arâ, Nuruosmaniye Ktp. 3724, 141a; Fâizî Kafzâde, Zübdetü'l-eş'âr, Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877, 100a (İpekten 1974).

² Haluk İpekten (1974). *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*. Ankara: Sevinç Matbaası; Abdullah Azmi Bilgin (2001). "Karamanlı Nizâmî" TDV İslam Ansiklopedisi C. 24, s.453-454; Hasan Ekici (2020). Karamanlı Nizâmî'nin Hâfiz-ı Şirâzî Tahmisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 65, s. 50-65; Ekici, Hasan (2020). "Karamanlı Nizâmî'nin Şair ve Şiir Hakkındaki Mülâhazaları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 49, s.177-195; Ömer Savran (1996). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı'ndan Seçme Gazeller ve Bugünkü Türkçesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi: Şanlıurfa.

üslubundan dolayı Nizâmî devrinde çok sevilmiş ve okunmuştur. (İpekten, 2020: 35-37).

Nizâmî'nin elimizde bulunan tek eseri Divan'ıdır. Nizamî Divanı'nda Türkçe şiirlerin yanında sayıları az da olsa Farsça gazel ve rubailer de bulunmaktadır. Şairin Divan'ı müretteb bir divandır. Divan'da on bir kaside yer almaktadır. Bu kasidelerden birincisi na't, diğer on tanesi devirlerinde yaşadığı Karaman Beyleri ve Fatih Sultan Mehmet adına yazılmış methiyelerdir. Şairin Divanı'nda 124 gazel yer almaktadır. Bu gazellerin büyük bir çoğunluğu yedi beyitten oluşmaktadır.

Konularını sevgiliden ve aşktan alan, şekil bakımından kusursuz, fikir bakımından ise pek derinlere inmeyerek satıhta dolaşan, basit teşbihler, mecazlar, kelime ve mantık oyunları ile süslenen bu şiirlerde şairin kendi hayatına ve devrin yaşayışını ait bazı ipuçları da verilmiştir (İpekten, 2020: 15).

2. Karamanlı Nizâmî Divanında Ayet İktibasları³

Divan şairleri şiirlerinde lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibaslar yapmıştır. Çalışmamıza konu olan Karamanlı Nizâmî de şiirlerinde iktibas sanatına başvurmuştur. Nizâmî'nin Divanı'nda en çok telmihe dayalı iktibas ile lafzî iktibas kullanılmıştır. Manaya dayalı iktibas ise daha az kullanılmıştır. Divan'da toplam 31 sûreye atıf yapılmıştır. Bu atıflardan sekizi sûre isimlerinin geçmesi şeklindedir. Divanda geçen sûrelerin ismi şu şekildedir: Fâtiha, Nûr, Duhân, Necm, Leyl, Duhâ, Şems ve Tâhâ. *Divan*'da toplamda 24 sûreden 33 ayet ise lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibas edilmiştir. En çok atıf yapılan sûreler ise Yusuf, Necm ve Bakara sûreleridir.

2.1. Lafzî İktibaslar

Genel itibarıyla lafzî iktibasları kendi içinde bütünlük açısından “nakıs” ve “tam” olmak üzere iki kısma ayrılır. Tam iktibasta ayetlerin bütünü örnek alınırken nakıs iktibasta bir bölümü ya da en az bir sözcüğün alıntılanması söz konusudur.

2.1.1. Nâkıs Lafzî İktibas

Bu alıntılama tarzında, alıntılanan ayet ya da hadisin sadece bir kısmı beyitte geçmektedir. Bu tarz iktibasta arttırma, eksilme veya kelimelerin yerlerinde değişiklik yapılabilir (Küleççi, 2005:177). Karamanlı Nizâmî'nin Divanı'ndaki iktibasların büyük bir kısmını nakıs iktibaslar oluşturmaktadır.

2.1.1.1. Zümer Sûresi⁴

Beyitte geçen “lâ taknatû”, ümidinizi kesmeyiniz anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'de insanların ümitsizliğe düşmemesi gerektiğini ifade eden bu ibare, insanlara sıkıntılı zamanlarda teselli vermektedir. “*De ki ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin! Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*” (Zümer 39/53).

³ Çalışmaya konu olan beyitler, İpekten (2020)'in hazırlamış olduğu “*Karamanlı Nizâmî Divanı*” adlı eserden alınmıştır

⁴ Çalışmamızda geçen ayetlerin mealleri için <http://www.acikkuran.com> sitesindeki Diyanet İşleri Kur'ân-ı Kerim Türkçe Meali esas alınmıştır.

Şair, Kur'ân-ı Kerim'de geçen "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!" ayetinden ötürü günahı ne kadar çok olursa olsun Allah'ın rahmetinden ümidini kesmediğini belirtmektedir.

Çün sen kemâl-i luţf ile "*lâ teknetû*" didün
Cürmüm ne denlü çoğ ise kat' itmezem recâ (K.1/64)

2.1.1.2. Bakara Sûresi

Beyitte geçen "semi'nâ ve ete'nâ" işittik ve itaat ettik anlamına gelmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: "*Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz. Şöyle de dediler: İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır!*" (Bakara 2/285).

Dönemin hükümdarının övüldüğü kasideden alınan aşağıdaki beyitte şair, dönemin padişahının hükümlerinin tesirinin gökyüzüne kadar eriştiğini ifade etmektedir. Şair, "işittik ve itaat ettik" ayetiyle dönemin padişahının hükümlerini arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Âvâze-i hükmün çü semâvâta irişdi
İki bükülüp didi "*semi'nâ ve eta'nâ*" (K.2/12)

2.1.1.3. Ra'd Sûresi

Beyitte geçen "min küllî bâb" ibaresi "her kapıdan" anlamına gelmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: "*Bu sonuçta Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler.*" (Ra'd, 13/23).

Yüzün gönül aynasıdır ki yüzünün yansımından bütün kapılar tecessüm etmiş iki cihanın nakşidir.

Ey yüzün âyîne-i cândur ki 'aksinden anu
Mürtesim iki cihânun nakşidur "*min küllî bâb*" (K.3/2)

2.1.1.4. İnsan Sûresi

İnsan sûresinde geçen "*innâ hedeynâhü'l-sebîl*" ibaresi, "Şüphesiz biz ona yolu gösterdik." anlamına gelmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: "*Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O, bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder.*" (İnsan 76/3). Şair, aşk yolu ile "Ona doğru yolu gösterdik." ayeti arasında ilişki kurmuştur. Selsebil de cennette tatlı bir suyun adı olup şiirlerde daha çok dudak kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır (Pala, 1989:412).

Kur'ân-ı Kerim'de "selsebil" ile ilgili ayet ise şu şekildedir: "*Orada bir pınar ki ona 'selsebil' adı verilir.*" (İnsan 76/18). Şair, sevgilinin dudağını "selsebil" adlı pınara benzetmiştir.

Ey sebîli 'ışkunun "*innâ hedeynâhü'l-sebîl*"
La'l-i nâbun çeşmesi "*eynâ tusemmâ selsebil*" (G.69/1)

2.1.1.5. İsrâ Sûresi

Beyitte geçen “lâ takrebû mâle’l-yetîm” ifadesi “Yetimin malına yaklaşmayın!” anlamına gelmektedir. Bu ifade hem İsrâ hem de En’âm sûrelerinde geçmektedir. Zikredilen ayetlerde Allah insanları yetimin malına yaklaşımdan men etmiştir. İsrâ sûresindeki ayetin tamamı şu şekildedir: “Rüşûne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.” (İsra 17/34).

Şair, sevgiliye ait lam gibi zülûfler ile “yetimin malı” arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur. Nasıl ki ayet, yetimlerin malına yaklaşmayı men ediyorsa rakibin de aynı şekilde sevgilinin zülûflerine yaklaşmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Lâm zülf-i ser-nigûn nakşına ol dürr-dânenün

Ey rakîb el sunma kim “lâ takrebû mâle’l-yetîm” (G.73/3)

2.1.1.6. En’âm Sûresi

Beyitte geçen “lâ uhibbu’l-âfilîn” ibaresi, “Ben batıp gidenleri sevmem!” anlamına gelmektedir. Hz. İbrahim’in kavmi güneşe, aya ve yıldızlara taparlardı. Hz. İbrahim güneşi, ayı ve yıldızları bir süre gözlemler. Bunların battığını görünce “Ben batıp gidenleri sevmem!” demiştir. Ayetin tamamı şu şekildedir: “Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. İşte Rabbim, dedi. Yıldız batınca da ben öyle batanları sevmem, dedi.” (En’âm 6/76).

Şair, aşk noktasında Hz. İbrahim gibi bir makama yükseldiğini dolayısıyla gözlerinin sevgiliden başkasını görmediğini ifade etmektedir.

Olalı ‘ışkun halili gözlerüm kılmaz nazar

Âfîtâb u mâha “enâ lâ uhibbu’l-âfilîn” (G.84/2)

2.1.1.7. Yunus Sûresi

Beyitte geçen “sihru’l-mübîn” ifadesi, “Bu apaçık bir sihirdir!” anlamına gelmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: “Katımızdan kendilerine hak (mucize) gelince, ‘Şüphesiz bu, apaçık bir sihirdir’ dediler.” (Yunus 10/76).

Şair, sevgilinin gözlerinin güzelliği ile “Bu apaçık bir sihirdir!” ayeti arasında anlamsal bir ilişkisi kurmuştur. Şair, bu ayetin sevgilinin gözlerinin güzelliğinden dolayı indiğini belirterek “hüsn-i ta’lîl” sanatı yapmıştır.

Kaşların vafında geldi yâ lehu mekru’l-sarîh

Gözlerün şânında indi “enehu sihru’l-mübîn” (G.84/5)

2.1.1.8. Hadid Sûresi

Beyitte geçen “Huve’l-Evvel huve’l-Ahir” ifadesi Allah’ın güzel isimlerinden olup “Evvel’dir O, başlangıcı yoktur; Ahir’dir O, sonu yoktur.” anlamlarına gelmektedir. Ayetin tamamı şu şekildedir: “Evvel’dir O, başlangıcı yoktur; Ahir’dir O, sonu yoktur; Zahir’dir O, her şeyde belirir; Batın’dir O, gözlerden gizlenmiştir. Her şeyi en güzel biçimde bilendir O.” (Hadid 57/3).

Şair, sevgilinin ismi ve güzelliği ile Allah’ın güzel isimlerinden olan “Evvel ve Ahir” isimleri arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Kadîm-i lem-yezel hüsün mukîm-i lâ-yezel ismün

Huve'l-Evvel huve'l-Ahir huve'd-Dâ'im huve'l-Bâkî (G.123/3)

2.1.2. Tam Lafzî İktibas

Söz içerisinde zikredilen ayet veya hadisin tamamının beyitte yer almasıdır (Külekçi, 2005:177). *Karamanlı Nizâmî Divanı*'nda tam lafzî iktibas, nakıs lafzî iktibasa göre daha az kullanılmıştır.

2.1.2.1. Necm Sûresi

Beyitte geçen “ve'n necmi izâ hevâ” ifadesi Necm sûresinin birinci ayetinde geçmektedir. Ayetin anlamı şu şekildedir: “*Battığı zaman yıldızla and olsun!*” (Necm 53/1. Aşağıdaki beytin alındığı kaside, na't tarzındadır. Şair, adı geçen ayetin peygamberimizin zatının bütün noksan sıfatlardan ve kusurlardan münezzehe olduğunu ve sıfatlarının bilinmesine vesile olduğunu ifade etmektedir.

Zâtun tenezzühiyle sıfâtun bilinmege

Şânunda itdi süre-i “ve'n necmi izâ hevâ” (K.1/12)

2.1.2.2. Kadir Sûresi

Sözlükte kadir (kadr) kelimesi “hüküm, şeref, güç, yücelik” gibi anlamlara gelmektedir. Dinî literatürde ise “leyletü'l-Kadr” şeklinde Kur'ân-ı Kerim'in indirildiği gecenin adı olarak kullanılmaktadır. Aynı adı taşıyan 97. sûre bu gecenin fazileti hakkında nâzil olmuştur. Sûrede Kur'ân'ın Kadir gecesinde indirildiği ve sözü edilen gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu belirtilir (Özervarlı 2001:124-125). Beyitte geçen ibare tam lafzî iktibas şeklinde olup anlamı şu şekildedir: “*O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.*” (Kadir sûresi, 97/5).

Şair, ayrılık gecesi kavuşma gecesine (kadir gecesine) dönüştüğü için “O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.” şeklinde ifade etmektedir.

İrişdi kadr-i vaşla rûze-i hecr

“Selâmun hiye hattâ matla'il-fecr” (G.36/1)

2.1.2.3. İhlas Sûresi

Beyitte İhlas sûresinin hem birinci hem de ikinci ayeti tam lafzî iktibas şeklinde geçmektedir. “*De ki, O Allah, birdir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)*” (İhlas 112/1-2).

Şair, Fatıha sûresinin güzelliğine sığınmak için “De ki O Allah, birdir. Allah Samed'dir.” ayetlerini okuduğunu belirtmektedir.

Sûret-i Fâtiha-i hüsüne hırz olmag için

“Kul huva'llahu ehad” okuram “Allahu samed” (K.8/5)

2.1.2.4. Ankebut Sûresi⁵

Hurûf-ı mukattaa, Kur'ân-ı Kerim'de 29 sûrenin başında yer alır. Bunlar bazı yerlerde tek, bazı yerlerde terkip hâlinde bulunur. Hurufu mukattaa tek harf olarak Sâd, Kâf, Kalem sûrelerinin başında bulunur. Terkip hâlinde iki harf olarak Taha, Neml, Yasin, Gâfir, Fussilet, Zuhruf, Duhan, Câsiye, Ahkâf; üç harf olarak Bakara, Âli İmrân, Ankebût, Rûm, Lokman, Secde, Yunus, Hûd, Yusuf, İbrahim, Hicr, Şuara, Kasas; dört harf olarak A'râf, Ra'd; beş harf olarak Meryem, Şûrâ sûrelerinin başında yer alır. Kur'ân'da yirmi sekiz sûrede hurûfu mukattaa vardır ve bunlar Mushaf'ta ilk elli sûre arasında yer alır. (Gündüzöz, 2011: 48).

Divan şiirinde genellikle sevgilinin boyu elif harfine, zülfü lam harfine, ağzı da mim harfine benzetilir. Şair de burada benzer ilgiyi kurmuştur.

Kaddünle zülf ü agzuna eyler işâreti

Kur'ânda her ne yirde *elif lâm u mîm* ola (K.1/25)

2.2. Manaya Dayalı İktibaslar

Mânen iktibasta bir ayet veya hadis metninin değil de anlamının kısmen veya tamamen alınarak şiirde kullanılmasıdır (Güngör, 2011:245). Bu iktibaslarda ayet metninden ziyade anlam ön plana çıkmaktadır.

2.2.1. Nebe Sûresi

İnkârcıların söylediği “keşke toprak olsaydım!” ifadesi Nebe sûresi 40. ayette yer almaktadır. Ayetin tamamı şu şekildedir: “*Şüphesiz biz sizi, kişinin önceden elleriyle yaptıklarına bakacağı ve inkârcının ‘Keşke toprak olaydım!’ diyeceği günde gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı uyardık.*” (Nebe 78/40).

Aşağıdaki beyit na'tten alınmıştır. Burada kastedilen kişi Hz. Muhammed'dir. Şair, saf ve temiz her türlü kötülükten arınmış kimselerin ruhları bile senin yere bastığını görüp kıskanarak “keşke toprak olaydım!” derler.

N'olaydı toprag olayıdum diyü reşk ider

Sen yire basdugun görüp ervâh-ı asfiyâ (K.1/10)

2.2.2. Yusuf Sûresi

Kadınların ellerini kesmesi olayı, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yusuf kıssasının anlatıldığı Yusuf sûresi 31. ayette geçmektedir. Mısır'daki kadınlar, Züleyha'nın Hz. Yusuf'a olan sevgisinden dolayı onu kınarlar. Bunun üzerine Züleyha bir ziyafet düzenleyip onları davet eder ve her birinin eline de bir bıçak verir. Hz. Yusuf karşılıklarına çıkınca da Hz. Yusuf'un güzelliğinden büyülendikleri için şaşkınlıkla ellerini keserler. Yusuf sûresinde geçen ayet-i Kerime şu şekildedir: “*Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yusuf'a, ‘Çık karşılıklarına!’ dedi. Kadınlar, Yusuf'u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. Haşa, Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir.*” dediler (Yusuf 12/31).

⁵ “Elif, lam, mim” ibaresi Ankebût sûresi haricinde Bakara, Âl-i İmrân, Rûm, Lokman ve Secde sûrelerinin başında da yer almaktadır

Şair, Mısırlı kadınların Hz. Yusuf'un güzelliği karşısında elini kesmeleri ile kırmızı gülün sevgilinin güzelliğini çalamaması arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Elin kesüben yüzi suyn nişe dökerler

Ger hüsn ugurlamadı senden gül-i hamrâ (K.2/26)

Hız. Yusuf'un gömleğinin kokusundan Hız. Yakup'un gözlerinin açılması olayı Yusuf sûresi 98. ayette anlatılmaktadır. Ayetin tamamı şu şekildedir: “*Müjdecî gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, 'Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?' dedi.*” (Yusuf 12/96).

Şair, gül (yüzlü) Yusuf'un gömleğinin kokusuyla Hız. Yakup'un gözlerinin açıldığını belirtmektedir.

Nükhet-i pîrehan-i Yûsuf-ı gülden açılır

Nitekim dîde-i Yakûb peyâmber nergis (K.5/7)

2.3. Divanda sûre isimlerinin geçmesi

Divan şiirinin faydalandığı ana kaynaklarından biri de ayetlerdir. Karamanlı Nizâmî de şiirlerinde gerek nakıs lafzî iktibas gerekse tam lafzî iktibaslar şeklinde ayetlerden yararlanmıştı. Şairin *Divan*'ında “Fâtîha, Tâhâ, Nûr, Duhân, Necm, Şems, Leyl ve Duhâ” gibi sûrelerin adları yer almaktadır.

2.3.1. Fâtîha Sûresi

Fâtîha; açmak, açıklığa kavuşturmak, sıkıntı ve meşakkati gidermek, başlamak anlamındaki feth kökünden türemiş bir isim olup bir şeyin evveli, başlangıcı, girişi anlamında kullanılır. Allah ile kul arasında bir tür sözleşme ve antlaşma olarak da değerlendirilen Fâtîha sûresi Allah-insan ilişkisinin mahiyetini ortaya koyar ve bunun hangi kurallara bağlı olarak sürdürüleceğini öğretmektedir (Işık, 1995: 224).

Şair, sevgilinin güzelliği ile Fâtîha sûresi arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur. Şair, güzellik fatihasının sûretine nazar muskası olması amacıyla “kul huvallahu ehad ile Allahu's-samed” ayetlerini okuduğunu belirtmektedir.

Sûret-i fâtîha-i hüsnine hırz olmag için

“Kul huva'llahu ehad” okuram “Allahu's-samed” (K.8/5)

2.3.2. Nûr ve Duhân Sûreleri

Nur sûresi, Medine döneminde inmiştir. Sûre, adını “nur ayeti” diye biline 35. ayetten alır. Bu sûre, 64 ayetten oluşmaktadır. Sûrede birey, aile ve toplum hayatı açısından uymamız gereken birçok konuya temas edilmiştir. Ayrıca iman ve küfrün hayata yansıyan görünümleri hakkında uyarılarda bulunulmuştur (Yaşaroğlu, 2007: 247).

Duhân sûresi ise Mekke döneminde inmiş olup 59 ayettir. Sûre, adını onuncu ayette geçen “duhân” kelimesinden almıştır. Duhân, duman anlamına gelmektedir. Sûrede genel olarak, Kur'ân'a ve peygambere inanmanın önemi, bunlara inanmayanların ise hem bu dünyada çekecekleri sıkıntı hem de ahirette çekecekleri azap konu edilmiştir. Ayrıca iman edip sâlih ameller işleyenlerin cennette ebedi bir mutluluğa erişecekleri anlatılmıştır (Işık, 1994: 548).

İlk dizede geçen zülf ve ruhsar kelimeleri ile ikinci dizede geçen Nûr ve Duhân kelimeleri arasında benzerlik ilişkisi olduğu için bu beyitte “leff ü neşr” sanatı vardır. Şair, sevgilinin yanağını beyazlığından dolayı Nûr sûresiyle; sevgilinin saçını ise siyahlığından dolayı duman anlamına gelen Duhân sûresi ile ilişkilendirmiştir. Şair, güzellik padişahı olan sevgili gittikten sonra onun saçlarını ve yanağını anarak Nur sûresi ile Duhân sûresini okuduğunu belirtmektedir.

Zülf ü ruhsârımı yâd eyleyüp ey hüsrev-i hüsn

Okuram sûre-i Nûr ile Duhân sen gideli (G.113/5)

2.3.3. Necm, Leyl, Duhâ ve Şems Sûreleri

Necm sûresi, Mekke döneminde inmiş olup 62 ayetten meydana gelmektedir. Adını sûrenin başında yer alan ve yıldız anlamına gelen “necm” kelimesinden alır. Sûre, İslam inancının temel ilkelerini oluşturan tevhid, nübüvvet ve âhret hayatı gibi konulara değinmektedir. Leyl sûresi ise Mekke döneminde inmiş olup 21 ayetten meydana gelmektedir. Adını ilk ayette geçen ve gece anlamına gelen “leyl” kelimesinden alır. Bu sûrede insanlara iyilik ve cömertlikte bulunanlar övülmüş; cimrilik yapanların ise Allah’ın hidayet ve yardımından mahrum kalacakları ifade edilmiştir. Şems sûresi 15 ayetten oluşmuş olup adını ilk ayette geçen ve güneş anlamına gelen “şems” kelimesinden almaktadır. Bu sûrede Allah’ın varlığına ve birliğine, âhret inancına ve Semûd kavminin akıbetine değinilmiştir. (Yaşaroğlu, 2006 495; 2003:155; 2010: 510). Duha sûresi Mekke döneminde inmiş olup 11 ayetten oluşmaktadır. Adının birinci ayette geçen ve “kuşluk vakti” anlamına gelen duhâ kelimesinden alır. Bu sûrede, Allah’ın Hz. Muhammed’e darılmadığı anlatılır. Hz. Peygamberin yakın bir gelecekte büyük başarılarla ulaşacağı da belirtilmektedir. Daha sonraki ayetlerde ise Hz. Peygamberin görevlerine vurgu yapılmaktadır (Işık, 1994:546).

Şair, sevgilinin güzellik unsurları ile ayetler arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur. Sevgilinin saçları ile kelime anlamı siyah olan Leyl sûresi, dişleri ile kelime anlamı yıldız olan Necm sûresi, parlaklığı ile kelime anlamı güneş olan Şems sûresi, alını ile de kuşluk vakti anlamına gelen Duha sûresi benzerlik yönünden ilişkilendirilmiştir.

Saçların “izâ yeğşâ” dişlerin “ve’n-necm” dür

Tal’atun “ve’ş-şems” alnun “ve’duhâ”dur dostum (G.80/2)

2.3.4. Tâhâ Sûresi

Mekke döneminde inmiş olup 135 ayetten meydana gelmektedir. Sûre, adını iki harften oluşan birinci ayetten almıştır. Sûrede, Hz. Musa’nın peygamberliği, Firavun ve kendi kavmiyle mücadelesi, Hz. Âdem’in şeytana uyması ve daha sonra tövbesinin kabul edilmesi ve kıyamet gibi konulara değinmektedir (Topaloğlu, 2010: 379).

Mâh-ı çâr-deh ifadesi, ayın on dördü, çok güzel sevgili anlamındadır. Divan şiirinde sevgili ile Hz. Muhammed özdeşleştirilir. Şair, Kur’ân’da Allah’ın peygamberimize “ Ta u ha” şeklinde hitap ettiğini belirtir. Divan şiirinde *Ta ve Ha harfleri, edebi metinlerde Hz. Peygamber’in isimlerinden birisi olarak ele alınmıştır* (Güngör, 2011: 245).

Ey mâh-ı çâr-deh-şebe diyü hitâb ider

Hak sana anda kim didi Kur'ânda “*tâ vu hâ*” (K.1/24)

3. Ayetlere Telmihte Bulunması

Manaya dayalı iktibaslar ile aralarında yoğun benzerlik bulunan telmih, terim olarak temsil yolu ile ifade içinde bilinen bir olaya, hikâyeye, inanışlara, ayet ve hadislere işaret etme sanatı olarak tanımlanmaktadır (Küleççi, 2003: 170). Telmihin meali iktibastan ayrılan en önemli özelliği beyit içerisinde olayı hatırlatan işaretin olmasıdır. Telmihte terim veya kavramın en az bir sözcük olarak beyitte geçmesi gerekir. Mânen iktibasta ise doğrudan ziyade dolaylı bir çağrışım söz konusudur (Aktan, 2020:532-533).

3.1. Neml Sûresi

Hız. Süleyman peygamberlik ile saltanatı birleştiren bahtiyar bir insandır. Nakledilene göre ism-i azam yazılı yüzüğü ile dünyaya, bütün canlılara ve rüzgârlara hükmetmiştir (Onay, 2013:378).

Hız. Süleyman ile karınca kıssası Neml sûresi 18 ve 19. ayetlerinde geçmektedir. “*Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, ey karıncalar, yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler, dedi. Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülererek dedi ki ey Rabbim, beni; bana ve ana babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!*” (Neml 27/18-19)

Hüma, gölgesinin bir kimsenin üzerine düşmesinin o kişiye mutluluk getireceğine işaret sayılan çok büyük efsanevi bir kuştur. Hız. Muhammed’in övüldüğü bir kasidene alınan aşağıdaki beyitte şair, Hız. Muhammed’in yücelik ve itibar içinde zamanın Hız. Süleyman’ı gibi olduğunu belirtir. Ayrıca her karıncaya da hüma kuşunun gölgesini salacağını belirtmektedir.

İzz ü celâl içinde **Süleymân-ı vakt** olur

Her **mûr** üzre kim salasın sâyesin hümâ (K.1/8)

3.2. Kadir Sûresi

Kadr kelimesi değer, onur, itibar, rütbe, derece anlamlarına gelmektedir. Terim olarak daha çok Kadir gecesi (Leyle-i Kadr) olarak bilinir. Kadir gecesinin hangi gece olduğu belirtilmemiştir. Ancak Ramazan ayı içinde muhtemelen 27. gece olduğu hakkında rivayetler vardır. *Kur’ân-ı Kerim* bu gece nâzil olmaya başlamıştır (Pala, 1989:260). “*Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin. Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır.*” (Kadr 97/1-3).

Sevgilinin saçını ve yanağını bir arada görenler, Kadir gecesi ile Nevrûz gecesini bir arada görmüş gibi olurlar.

Rûz-ı Nevrûz u **şeb-i Kadri** bir arada görür

Her kim ol turre vü ruhsâr-ı dilârâya irer (G.27/2)

3.3. Kasas Sûresi

Hız. Musa İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette Firavun'la mücadelesine değinilmiştir. Bu mücadelede başarılı olması için Allah tarafından ona bazı mucizeler verilmiştir. Yed-i Beyza ve asa da bu mucizelerdendir. Yed-i Beyza, bembeyaz el anlamına; asa ise değnek, sopa, baston gibi anlamlara gelmektedir. Bu mucizelerle ilgili ayetler şu şekildedir: *"Değneğini (yere) at. (Musa, değneğini attı). Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Bu sefer şöyle seslenildi:) 'Ey Musa, beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın. Elini koynuna sok, çıksın bembeyaz, kusursuz olarak. Korkudan (açılan) kollarını kendine kavuştur!' İşte bu ikisi, Rabbinden Firavun'a ve ileri gelen adamlarına karşı sana iki kesin delil. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir topluluk oldular"* (Kasas 28/31-32).

Şair, nergisin yed-i beyzâ, asa ve ateşin kıvılcımlarından sakınma mucizelerinin tamamını şeklinde barındırdığını ifade etmektedir.

Yed-i beyzâ vü asâ vü şecer-i ahzer-i nâr

Cümlesin eyledi şeklinde musavver nergis (K.5/9)

3.4. Bakara Sûresi

Harût, büyü ve sihir konusunda meşhur bir meleğin adıdır. Bakara sûresi 102. ayette Harut ve arkadaşı Marut hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: *"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Harut ve Marut adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek sûretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, 'Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme!' demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. And olsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi."* (Bakara 2/102).

Şair sevgilinin saçını yılanı; onun kulak memesini ise Hz. Musa'nın eline benzetmiştir. Ayrıca sevgilinin ben'ini Hârût'a; çenesini ise Babil kuyusuna benzetmiştir.

Ol zülf ü binâgûş su'bân u dest-i Müsî

O hâl ü zenahdân **Hârût** u çâh-ı Bâbil (K.6/3)

3.5. Yusuf Sûresi

Divan şiirinde Hz. Yusuf güzelliğiyle ön plana çıkmakta olup genellikle ismi Züleyha ile birlikte anılmaktadır. Beyitlerde Hz. Yusuf'un zindana düşmesi, orada gördüğü rüyaları yorumlaması ve bu sayede Mısır'ın azizi olması yönüyle ele alınmıştır. *"Yusuf, ey Rabbim, zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum."* dedi (Yusuf 12/33). Şair, şeker dudaklı sevgilinin güzellik

Mısır'ına aziz olduğu için, çene çukurunun derdinden birçok güzellik Yusuf'unun hapse düştüğünü (tutulduğunu) belirtmiştir.

Nice **Yūsuf-hüsni** habs itdi zenahdânun çehi

Mısır-ı hüsne çünkim oldun ey lebi şekker azîz (G.41/5)

Hz. Yakup, oğlu Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve kardeşlerinin "Onu, kurt yedi." demeleri üzerine Hz. Yakup kendi köşesine çekilir ve derdini ve hüznünü sadece Allah'a yakarır. Divan şiirinde, Hz. Yakup ve hüznün kelimeleri genellikle birlikte kullanılmaktadır. Hz. Yakup'un bulunduğu eve "külbe-i ahzan" denilmektedir. Külbe-i ahzan, kelime anlamı olarak hüznün kulübesi demektir. Bu kavram, Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'tan ayrı düştükten sonra hayatını üzüntü içinde geçirdiği ev anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bu kavram, divan şiirinde aşğın hüznü, kederli gönlü anlamında da kullanılmıştır. Bu konu Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde anlatılmaktadır: *Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki, sen hala Yusuf'u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helak olacaksın." dediler. Yakub, "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim." dedi. (Yusuf 12/85-86).*

Her kim ki bu tarzda güzel olan Yusuf'a âşık olmazsa gam Mısır'ında Yakup'un hüznüne maruz kalsın.

Mısır-ı gamda **hüzn-i Ya'kûb** ile olsuñ mübtelâ

Her ki bu hüsn ile olmaz mübtelâsı Yūsuf'un (G.60/3)

3.6. Âl-i İmrân Sûresi

Mesîha-dem ifadesi, nefesi, mucize olarak ölüye hayat veren Hz. İsa'nın gibi güçlü ve etkili ve şifa verici olan kimse demektir. Hz. İsa'nın ölüleri Allah'ın izniyle dirilmesi mucizesi Kur'ân-ı Kerim'de Âl-i İmrân sûresi dışında Maide sûresi 110. ayette de yer almaktadır. Hz. İsa ölüleri diriltirdi. Kur'ân'da kaç kişiyi nasıl dirilttiği konusunda herhangi bir açıklama yoktur. İncil'e göre on iki yaşındaki bir kızı, dul bir kadının oğlunu ve Lazar adında bir adamı dirilttiği belirtilmiştir (Bakkal, 2020: 77). *Allah, onu İsrailoğullarına bir Peygamber olarak gönderecek (ve o da onlara şöyle diyecek): "Şüphesiz ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen kuş olur. Körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer mü'minler iseniz bunda sizin için elbette bir ibret vardır." (Âl-i İmrân 3/49).*

Ey İsa nefesli! Âleme lütfunun rüzgârı eserse yeryüzünde dert ve sıkıntı kalmayacaktır.

Ey **Mesîha-dem** nesîm-i lutfun esse âleme

Yir yüzünde kalmaya derd ü elem renc ü sitem (K.7/22)

3.7. Kevser Sûresi

Kevser, cennette bir suyun adıdır. Tefsirlerde Kevser hakkında çok çeşitli açıklamalar yer almaktadır. Kevser suyunun süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk ve kaymaktan yumuşak olduğu rivayet edilir. Kevser'i, Cennet'te Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak tefsir edenler de vardır. Edebiyatta

sevgilinin dudağı için benzeyen olarak da kullanılmaktadır (Pala, 1989:280). Bu kavram, Kur'ân-ı Kerim'de “*Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik (Kevser 108/1)*” şeklinde geçmektedir.

Ey cennet güzeli, çene üzerindeki o şarap renkli kırmızı dudak, Kevser havuzunun üzerine konulan la'l taşı gibi kırmızı bir şarap kadehidir.

Ol leb-i mey-gûn zenehdân üzre ey hûr-ı bihişt
Câm-ı la'lîndür komışlar **havz-ı Kevser** üstine (G.99/7)

3.8. Enbiya Sûresi

Divan şiirinde Hz. İbrahim ve ateş kavramları genellikle birlikte kullanılmaktadır. Hz. İbrahim putlara tapmadığı dönemin hükümdarı Nemrud tarafından ateşe atılır fakat ateş Hz. İbrahim'i yakmaz. Bu konu Enbiya sûresinde şu şekilde anlatılmaktadır: “*(İçlerinden bazıları), eğer (bir şey) yaparsanız, onu yakın da ilahlarınıza yardım edin, dediler. 'Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol!' dedik. Ona böyle bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük.*” (Enbiya 21/68-70).

Şair, sevgilinin dudağıyla Hızr'ın suyu (âb-ı hayat) arasında; sevgilinin yanağının parlaklığı ile de Hz. İbrahim'in ateşinin kıvılcımları arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

Ey tudagun şerbetinden bir eser Hızrun suyu
Vey yanagun pertevinden bir şerer **nâr-ı Halîl** (G.69/3)

3.9. Necm Sûresi

Sidre kelimesi sözlük anlamı olarak “Arabistan kirazı” anlamına gelmektedir. Tefsirlerde bu ağacın “Arş'ın sağ tarafında İlâhî bir ağaç” olduğu bildirilmektedir. Hadislere göre Sidre, göğün altıncı katında bulunmaktadır. Gökyüzüne yükselenler ancak buraya kadar çıkabilirlermiş. Nitekim Mi'râc gecesi Peygamberimiz de Cebrail'i burada görmüştür. Sidre kelimesi daha çok "müntehâ" kelimesiyle birlikte kullanılır. "Sidretü'l-münteha (Son uçtaki kiraz ağacı), ulaşılacak en yüksek yer olduğu için divan şiirinde sevgilinin uzun boyunu anlatmakta kullanılır (Pala,1989:417). Kur'ân-ı Kerim'de Sidre bahsi Necm sûresinde geçmektedir. *Sidretü'l-Münteha'nın yanındaydı. Me'va cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır. O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı (Necm 53/14-16).*

Şair, dönemin padişahının makamı ile “Sidre-i müntehâ” arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur. Karamanlı Nizâmî, padişahın makamının ulaşılacak en yüce makam olduğunu belirtmektedir.

Sidre-i cennet gibi kadrün makâmı müntehâ
Sâhat-ı sahn-ı harem gibi harimün muhtere (K.7/16)

Sonuç

Divan şairleri birçok kaynaktan beslenmişlerdir. Bunlardan biri de Kur'ân-ı Kerim'dir. Şairler, şiirlerinde anlamı güçlendirmek ve söze güzellik kazandırmak amacıyla ayet veya hadislerden alıntılar yapmışlardır. Şairler, şiirlerinde lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibaslar yapmışlardır. Bu çalışmada Karamanlı Nizâmî'nin eserinde daha çok lafzen ve telmih yoluyla ayet iktibaslarına başvurduğu görülmektedir. Mana yoluyla iktibas ise daha az kullanılmıştır. Lafzî iktibasta ise daha çok nakıs lafzî iktibas sanatı kullanılmıştır. *Divan*'da toplam 31 sûreye atıf yapılmıştır. Bu atıflardan sekizi sûre isimlerinin geçmesi şeklindedir. *Divan*da geçen sûrelerin ismi şu şekildedir: Fâtiha, Nûr, Duhân, Necm, Leyl, Duhâ, Şems ve Tâhâ. *Divan*'da toplamda 24 sûreden 33 ayet ise lafzen, manen ve telmih yoluyla iktibas edilmiştir. En çok atıf yapılan sûreler ise Yusuf, Necm ve Bakara sûreleridir. Şairin eserindeki iktibasların büyük çoğunluğu ise na't türündeki birinci kasideden alınmıştır. *Divan*'da en çok iktibas bu kasidede yer almaktadır. Bu kasidede beş ayet ve yedi hadis iktibası yer almaktadır.

Karamanlı Nizâmî Divanı'nda Âl-i İmran sûresi /1-49, Ankebut sûresi /1, Bakara sûresi /1-102-285, En'âm sûresi /76, Enbiyâ sûresi /68-70, Hadid sûresi /3, İhlas sûresi 1-2, İnsan sûresi /3-18 İsrâ sûresi /34, Kadir sûresi /1-3-5, Kasas sûresi /31-32, Kevser sûresi /1, Lokman sûresi /1, Maide sûresi /110, Nebe sûresi 40, Necm sûresi /1-14-15-16, Neml sûresi /18-19, Ra'd sûresi /23, Rum sûresi /1, Secde sûresi /1, Yunus sûresi 76, Yusuf sûresi / 31-33-85-86-96, Zümer sûresi /53 ayetlerinden telmih ve iktibas yoluyla yararlanılmıştır.

Bu iktibaslar klasik Türk edebiyatında Kur'ân-ı Kerim'in yeri ve önemini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Kaynakça

- Aktan, Muhammet Felat (2020). “Şaban Kâmî'nin Divanında Ayet İktibasları ve Telmih Örnekleri”. *ESTAD (Eski Türk Edebiyatı Araştırma Dergisi)*, C.3, Sayı 2, s.517-538.
- Aktan, Muhammet Felat; Eser, İzzet (2020). “Bağdatlı Rûhî'nin Divanı'nda İktibas Örnekleri”, *International Journal of Filologia*, Sayı 3, s. 26-36.
- Bakkal, Ali (2020). “Hz. İsa'ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahlili”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 45, s. 66-85.
- Bilgin, Abdullah Azmi (2001). “*Karamanlı Nizâmî*” TDV İslam Ansiklopedisi C. 24, s.453- 454.
- Çelik, Aysun (2017). “Hasan Rızâyî'nin Cûy-ı Rahmet Adlı Manzum Gülistan Şerhinde Ayet ve Hadis İktibasları”, *SUTAD*, Sayı 42, s. 303-323.
- Çelik, Nilüfer (2001). “Fuzuli'nin Türkçe Divanında Geçen Ayetler ve Yorumları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, s. 132-148.

- Ekici, Hasan (2018). “Hasan Hilmî Edirnevî Divanı ve Divanı’nda Ayet İktibasları”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 35, s. 621-644.
- Ekici, Hasan (2020). “Karamanlı Nizâmî’nin Şair ve Şiir Hakkındaki Mülâhazaları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 49, s. 177-195.
- Ekici, Hasan (2020). Karamanlı Nizâmî’nin Hâfız-ı Şirâzî Tahmisi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 65, s. 50-65.
- Erkul, Rasih (2017). “Birrî Mehmed Dede Divânı’nda Ayetlerden İktibâslar”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, Sayı 3, s. 97-104.
- Gündüzöz, Soner(2011). “Geleneksel Harf Sembolizminin Bir Yorumu Olarak Nûn Harfi”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 30, s. 43-58.
- Güngör, Zülfikar (2011). “Gülzâr-ı Ma’nevî’de Ayet İktibasları Üzerine Değerlendirmeler”, İbrahim Tennurî Sempozyumu, Kayseri, s. 238-247.
<http://www.acikkuran.com/> [Erişim Tarihi: 17.04.2021].
- İşık, Emin (1995). “*Fatiha Sûresi*” DİA, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İpekten, Haluk (1974). *Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- İpekten, Haluk (2020). *Karamanlı Nizâmî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Külekçi, Numan (2005). Edebî Sanatlar, II. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mermer, Ahmet (2009). Eski Türk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Nalçacıgil Çopur, Emel (2016). *16. Yüzyıl Mesnevilerinde Ayet ve Hadis İktibasları*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Nalçacıgil Çopur, Emel (2019). “İktibas Sanatı ve Mazmûn”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, 5/10, s. 165-179.
- Onay, Ahmet Talat (2013). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Berikan Yayıncılık, Ankara.
- Özervarlı, M. Sait (2001). “*Kadr Sûresi*” DİA, C.24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Saraç, M.Yekta (2006). *İktibas Klâsik Edebiyat Bilgisi- Belâgat*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul.
- Savran, Ömer(1996). *Karamanlı Nizâmî Divânı’ndan Seçme Gazeller ve Bugünkü Türkçesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi: Şanlıurfa.

- Topaloğlu, Bekir (2010). “*Tâhâ Sûresi*” DİA, C.39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil (2007). “*Nûr Sûresi*” DİA, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler Ansiklopedik Sözlük*, Kesit Yayınları, İstanbul.